

Utrinki s poti

Vseživljenjsko učenje in izobraževanje se ne zaključita ob koncu konference

V Gradcu smo z vseevropsko konferenco privedli h koncu zadnje srečanje v projektu IANUS, ki smo ga partnerji¹ namenili preučevanju temeljnih spoznanj glede izobraževanja v poznejših letih življenja.² Spoznanja smo strnili v smernice in priporočila za doseganje kakovosti. IANUS je bil in ostaja za Slovensko Univerzo za tretje življenjsko obdobje priložnost, da svoje obsežno znanje preda drugim, ki so pred tem le redko delali na tem področju izobraževanja odraslih. Za Univerzo pa je IANUS tudi pomembna priložnost, kajti zagledati tudi svoje znanje v novi luči, v razmisleku drugih in v izkušnjah drugih, je inovativno in je pot k novim vrednim spoznanjem. Značilnost znanja (in tudi kulture) je namreč v tem, da se plemeniti šele takrat, ko ga dajemo drugim, od njih pa se nam spremenjeno in bogatejše vrača. Zato želim nekatera nova ali bogatejša spoznanja, pa tudi nove zamisli s tem prispevkom predati javnosti.

Starejši ne morejo biti ločena družbena skupina in starejših posameznikov ni moč obravnavati na temelju značilnosti njihove družbene skupine.

Kakšna so bila torej nova in stara, a drugače in nemalokrat bolje izražena spoznanja udeležencev konference? »Pomembno je, da starejših ne obravnavamo kot ločeno družbeno skupino« je dejal predstavnik graškega županstva. Kaj takšna izjava pove? Predvsem, da so starejši v očeh politikov (pa tudi drugih) nemalokrat ločena družbena skupina, ki zahteva ločeno obravnavo. Kaj to lahko pomeni? *Pomeni, da starejših ne vidimo kot del skupnosti, da pristajamo na politike, ki jih držijo proč od družbe, na družbenem robu.* Simone de Beauvoir je o takšnem odnosu razmišljala že pred več desetletji v svojem delu *Starost*, rekoč, da starejše obravnavamo kot da so na drugem planetu. Pa bi bilo tako preprosto najti drugačne podlage za drugačno politiko starosti in staranja! Dovolj je, da sami sebe vprašamo, kakšnega življenja v starosti bi si želeli, kako naj bi mi živeli pri 65-tih 80-tih ali 90-tih leti, in že se znebimo vseh stereotipov in spoznamo, da imamo prav vsi vrsto osebnih potreb in predvsem, da si želimo v poznejših letih življenja živeti skupaj z drugimi, na način, ki predstavlja nadaljevanje in izboljšanje našega dotedanjega življenja.

Drugi predstavnik lokalne oblasti je bil, tako se zdi, širšega duha in je napovedal, da je *starejšim treba dati priložnost, da v družbi sodelujejo, dokler iz te družbe ne izginejo.* Ker je v naših družbah smrt nedotakljiv predmet, je uporabil ta nerodni evfemizem. Prav, a v prvem delu svojega nagovora, je spet utelesil stereotip, nanj velja opozoriti. *Ne gre za to, da srednje generacije dajo drugim generacijam, mladim in starejšim, priložnosti za razvoj in sodelovanje v družbi. Te priložnosti morajo vse generacije graditi skupaj.*

Še več, gre za več kot priložnosti, gre za potrebo, da gradimo takšno družbo, kjer bo to naravno in mogoče, da naredimo *ново družbeno pogodbo*,³ ki bo določila nov odnos med

¹ Slovenski partner v projektu je bila Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje.

državljeni in državo pa tudi med državljani in generacijami samimi. Politike prepogosto skrbijo le del te pogodbe, oziroma stopnja zaposlenosti starejših. Ta je v Avstriji med najnižjimi v Evropi- v Sloveniji pa je v starostni kategoriji od 54 do 64 stopnja zaposlenosti le 32%, leta 2050 pa naj bi presegla 51% po priporočilih Stockholmskega sveta. Bo temu res tako, ali bomo našli inovativne rešitve? Se bomo morebiti osredotočili tudi na druge vredne načine vključevanja generacij v družbo, ki bodo primernejše družbi znanja, družbi kulture in vseživljenjskega učenja in izobraževanja. Zaposlitev za ves ali krajši delovni čas je predvsem potreba mlajših, starejši pa potrebujejo predvsem *delo in tudi druge oblike sodelovanja v družbi znanja*- prav vsi pa potrebujemo *socialni kapital*, strukture, organizacije, ustanove, dejavnosti, vrednote, pričakovanja, zaupanje, družbene odnose, ki pomagajo zadržati in razvijati človeški kapital starejših, ki plemenitijo nesnovno kulturno dediščino, ki jo ti nosijo v sebi.

O družbenem kapitalu v zvezi s starejšimi je spregovorila **Ann-Kristin Boström** iz ENCELL-a švedskega nacionalnega centra Univerze v Jönköpingu za izobraževanje odraslih, ki ga je švedska vlada ustanovila leta 2001. Predstavila je študije, ki se nanašajo na izobraževanje odraslih in socialni kapital, denimo študijo OECD-ja iz leta 2009, ki opozarja na zastarele načine izbiranja zaposlenih in na vrsto oblik neenakosti, ki zastarele načine selekcioniranja pri zaposlovanju potrjujejo. Gre za družbeno ekonomsko neenakost, za neenakost po spolu, starosti, po pripadnosti večini ali manjšinam, neenakost onih, ki imajo posebne potrebe. Nazadnje je **Ann-Kristin Boström** opozorila na močan sodobni izvor neenakosti, tj. na *prepad v obvladovanju novih tehnologij* (angl. digital divide).

Njen naslednji poudarek je bil na *Svetovni deklaraciji o izobraževanju za vse iz leta 1990*. (angl. The World Declaration on Education for All). Ob tem pa misel, da obstojajo vrednote formalnega in vrednote neformalnega izobraževanja. Ena od pomembnih vrednot neformalnega izobraževanja, vanj pa starejši večinoma vključujejo- je skupno prizadevanje za medsebojno razumevanje in priznavanje vseh. Neformalno izobraževanje je odvisno od socialnega kapitala in širi socialni kapital, tako pomemben za družbo.⁴ **Ann-Kristin Boström** je podala hipotezo, da kakovost izobraževanja starejših odraslih (in ne zgolj dejstvo, da se starejši izobražujejo) pomembno vpliva na doseganje pričakovane življenjske dobe.

Izobraževanje starejših odraslih vpliva na njih same in družbo

Izobraževanje starejših odraslih, so se strinjali udeleženci konference, *vpliva na razvoj skupnosti in družbe*. Potrebovali bi torej kazalce družbenega in ne zgolj ekonomskega razvoja in tedaj bi se izkazal pomen socialnega kapitala in neformalnega izobraževanja starejših.. Na potrebo po novih kazalcih opozarjajo tudi drugi, ne le andragogi, denimo **Joseph Stiglitz**,⁵ pa **Esther Duflo**. Tudi na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje o tem govorimo že dolgo, še posebej zato, ker leta dolgo ne moremo prepričati politikov, da izobraževanje

⁴ »Razmerje med socialnim kapitalom in vseživljenjskim učenjem in izobraževanjem je bistvenega pomena. Že dolgo je govor o povezavi med skupnostjo in socialnim kapitalom, v 70-tih letih pa se je raziskovanje usmerilo v raziskovanje neformalnega učenja in izobraževanja odraslih in ne le zgolj formalnega izobraževanja (mladih) v šolah.. Vendarle pa premalo vemo o tem, kako socialna omrežja vplivajo na menjavo spretnosti, znanja, stališč in kako jih pomagajo ustvarjati. Če imamo močnejše in širše vezi v družbi, se bomo najverjetneje naučili več, kot oni, ki imajo omejeno socialno omrežje. Pa še to, ali so posamezne mreže tudi kvalitativno drugačne in kako vplivajo na učenje odraslih in starejših odraslih.« Field, J. (2005) 'Social capital and lifelong learning', *the encyclopedia of informal education*

⁵ Joseph Stiglitz vodi Komisijo za merjenje ekonomskih učinkov in družbenega napredka (angl. The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress).

starejših odraslih pomembno oblikuje družbo in ne le njih same in da se vsega ne da izkazati zgolj z ekonomskimi kazalci. Ni namreč dovolj, da vemo, koliko je manj dragih bolnišničnih dni, če se ljudje v poznejših letih življenja izobražujejo, ali koliko ekonomsko starejši prispevajo družini z znanjem. Vedeti bi morali tudi, kaj se pod vplivom izobraževanja starejših odraslih razvije v družbi, je poudarila **Dušana Findeisen**. *Učenje (starejših) ima namreč vpliv na posameznika in ima vpliv na družbene vezi in družbene odnose, ki bistveno določajo kako dobro živimo..*

Izobraževanje v poznejših letih življenja, ki življenje spremeni, je sreča

Izobraževanje odraslih in izobraževanje starejših odraslih pa naj ne bosta neke vrste uporabno blago, namenjeno zgolj delu, naj ne bosta zgolj storilna, če z njima želimo doseči odrasle. Tako nikoli ne smemo spustiti izpred oči, da naj bo izobraževanje starejših takšno, da naj starejše naredi tudi srečne. V Sloveniji smo nekoč trdili podobno, da naj bo to *učenje z radostjo in učenje kot (radosten) način življenja*.

Bodi kakorkoli, *izobraževanje odraslih in izobraževanje starejših odraslih je dejavnost, ki naj spreminja življenje in tega se prav posebej zavedajo na Nizozemskem, kjer je 50 % priseljencev*. Če se starejši priseljenci vključijo v izobraževanje, se njihovo življenje in življenje domačinov prične spreminjati. To se je najbolje zgodilo v programu, kjer so Nizozemci skupaj s priseljenci, oboji so bili različnih generacij, sprva zapisali vsak zgodbo svojega življenja v kraju. Kasneje so te posamezne zgodbe strnili v skupno zgodbo prebivalcev lokalne skupnosti.

»Zakaj je izobraževanje starejših odraslih pomembno?« je zbrane vprašal **Thomas Fischer** iz Fondacije Lambrakis v Grčiji, ki se ukvarja predvsem z opazovanjem, raziskovanjem in razvojem medgeneracijskega učenja.⁶ *Brez izobraževanja zgubimo preteklost ne le posameznikov, marveč tudi skupnosti*. To je dobro videti v vaseh, kjer je moč najti vire za izobraževanje cele vaške skupnosti.

Po poplavih je pripoved mladih in starih o Firencah združila meščane

Patrizia Giorio iz mreže **FormAzione CO&SO v Firencah** je poudarila, da je bilo za njihovo ustanovo uvajanje izobraževanja starejših pomembno, ker so na ta način pokazali, da obstojajo vprašanja starejših in da je nekatera med njimi potrebno obravnavati s posebnim znanjem. Prikazala je medgeneracijski program, ki so ga vodili v Firencah, po poplavih, ki so prizadele podobo mesta. Šlo je za pripoved starejših in mlajših o skupnem mestu, o skupnem prostoru. Skupen prostor je nedvomno dobro izhodišče za nastanek medgeneracijskih izobraževalnih programov.

Patrizia Giorio je še poudarila, da je v mediteranski kulturi izobraževanje starejših še posebej pomembno za ženske, ki jih nikoli niso spodbujali naj izstopijo v javnost in to pod jesen svojega življenja storijo prvič. Zdi se, da je vprašanje spola v izobraževanju starejših premalo obravnavano. Potrebno je, da starejše ženske pritegnemo v izobraževanje na mestih, ki so jim blizu, denimo z nagovorom v lokalnih trgovinah, itd. Pa tudi, je še dejala, da vsakdo nosi v sebi osebno izkustveno znanje. Kako mu izkazati spoštovanje? Kako ga uporabiti?

⁶ Glej spletno stran projekta EAGLE

Izobraževanje starejših odraslih smo spoznali pa ni le način kako vidno integrirati starejše v družbo. Sprašujemo se tudi, kako integrirati znanje starejših v družbo. Tudi to je odprto vprašanje in na Slovenski univerzi za tretje življenjsko obdobje smo spoznali, da moramo ustvariti organizirane poti za pretakanje pridobljenega znanja starejših v družbo. Znanje se namreč ne more pretakati le naključno, prav tako ne sme ostati znotraj študijske skupine starejših. V Združenih državah so tako uvedli »čas za prenos znanja« s starejših delavcev na mlajše, izdelali so modele za popis in prenos tega znanja. Četudi so ti modeli kaj malo učinkoviti, pa vendarle kažejo na to, da znanje obstoja in na to, kako pomembno je, da zanje starejših ne ponikne.

Za **bfi Steiermark**, je povedala **Kathrin Karloff**, koordinatorica projekta IANUS, je bilo uvajanje izobraževanja starejših odraslih priložnost, da osvetlijo svojo temeljno dejavnost, poklicno izobraževanje odraslih. V mreži organizacij bfi Steiermark je približno 1400 redno zaposlenih, kar kaže na veliko potrebo po izobraževanju odraslih v tej avstrijski deželi.

Llani Tena z Letterkenny Institute of Technology na Irskem je prispevala misel, da se vseživljenjsko učenje ne konča ob koncu organiziranega izobraževanja. Omogoči tudi, da se zavemo tudi tistega, kar že nosimo, skrito v nas. Izobraževanje starejših odraslih pa, ki je nadaljevanje izobraževanja skozi vse življenje, zagotavlja boljše in zagotavlja daljše življenje, je poudarila.

Učna kavarna ali diskusija v piramidi kot uspešna izobraževalna in učna metoda

Najdragoceneje na konferenci v Gradcu pa je bilo v mojih očeh organizirano in načrtovano srečevanje udeležencev, med drugim v tim. učnih kavarnah (angl. learning cafes). Pravzaprav je šlo za že staro metodo diskusije ali razprave v piramidi le, da na tri med seboj različne in hkrati povezane teme in v treh različnih skupinah, kjer smo obravnavali *potrebe, prepreke in nadaljevanje izobraževanja starejših odraslih v medgeneracijskem, medkulturnem in z novimi tehnologijami podprtem okolju*. Sama sem skupaj z **Allanom Hattanom, in Ann-Kristin Boström** moderirala razpravo in oblikovala spoznanja o medgeneracijskem izobraževanju. **Tamara Jare** je uvodoma shematsko podala bistvo medgeneracijskega izobraževanja. Sredi takšnega izobraževanja se srečajo naša preteklost, individualna in družbena, tako nastale razliknosti in podobnosti posameznikov in posameznih generacij pa se združijo v sedanjosti sredi izobraževalnega programa in na tem je moč graditi prihodnost, individualno in družbeno, ali bolje rečeno znova je moč graditi tudi različne prihodnje poti. Namen medgeneracijskega izobraževanja pa je poleg obravnave teme izobraževanja tudi srečevanje in povezovanje generacij v skupnost.

Potrebno je vedeti tudi, s kakšnim namenom se generacije učijo skupaj. Udeleženci iz Firenc so predstavili izkušnjo medgeneracijskega učenja, kjer so vse generacije skupaj razpravljale o »Lepih sanjah« o tem, da bi veljalo pripraviti »Festival prihodnosti« in združiti dobre želje in predstave mladih, srednje starih in starejših v skupne sanje o prihodnosti. Tako bi nastala smer, ki bi ji veljalo slediti v prihodnost.

V računalniško podprtem izobraževalnem kontekstu se srečajo različne generacije. *Udeleženci v to okolje ne prinesejo le svojega preteklega znanja, kulture, marveč tudi pretekle spretnosti.* Dober mentor jih zna integrirati v izobraževanje. Prednost računalniškega izobraževanja različnih generacij pa je v tem, da tu ni hierarhije in da je možen pretok znanja med vsemi navzočimi in onimi, ki jih je moč doseči, denimo po elektronski pošti ali drugače.

Allan Hattan-Yeo je poudaril, da smo med generacijami zgradili pregrade. Lahko jih premostimo s skupnim branjem besedil na računalniški ali drugih podlagah. Vse je dobro, kultura še prav posebej, da premoščamo osamljenost posameznih generacij, mladih in starih, pri čemer je osamljenost mladih drugačna od osamljenosti starejših. Mladi imajo za seboj manj izkustvenega in socialnega učenja, zato pa imajo pred seboj obilico prihodnosti, starejši, prav nasprotno. *Količini preteklosti in prihodnosti, tako se zdi, prav tako določata izobraževanje v njegovih različnih razsežnostih.*

V medgeneracijskem izobraževanju smo se strinjali, moramo poiskati predvsem skupna izhodišča, skupne motive, skupne izobraževalne teme.

Pri obravnavi preprek za izobraževanje smo spoznali, da so vse skupne prepoznane prepreke hkrati tudi podlaga za razvoj izobraževalnih vsebin, še posebej, ko gre za medgeneracijske in medkulturne skupine: če je neki družbeni skupini priseljencev prepreka pri vključevanju v družbo pomanjkljivo znanje jezika okolja, če so to kulturne razlike, če je to spol, če je to politika, ali družba s svojim predsodki, tedaj je treba *vse te prepreke obravnavati kot možno izobraževalno vsebine različnih kulturnih skupnosti in različnih generacij.*

V računalniškem izobraževanju starejših odraslih je pomemben čas, ki ga naj ga starejši imajo na razpolago za učenje in je pomembna, tako kot pri vseh udeležencih, količina tistega, kar naj starejši usvojijo v danem času. Učno gradivo naj bo prožno, prilagodljivo že zaznamim potrebam udeležencev. *Vsebina gradiva naj podpira samozavest starejših odraslih, kajti sleherno izobraževanje ali usposabljanje starejših odraslih je hkrati izobraževanje za pridobivanje moči.*

Ko je tekla beseda o tem,, kako izobraževanje narediti privlačno za starejše udeležence. smo ugotovili, da pozabljamo, na zmožnost starejših udeležencev samih, da v svoji socialni mreži in na svojih skupnostnih mestih o izobraževanju spregovorijo.

Partnerji v projektu IANUS so svoje delo in srečevanje usmerili tudi v pripravo končnih skupnih publikacij, ki bodo dosegljive v več jezikih, med drugim tudi slovenskem. Najpomembnejša med njimi je nedvomno: *Izobraževanje v poznejših letih življenja.*⁷ Smernice in priporočila se nanašajo na izobraževanje starejših odraslih v medgeneracijskem, medkulturnem in v z novimi tehnologijami podprtem izobraževalnem kontekstu.

Dušana Findeisen

⁷ Karloff, K. (ur.) *Izobraževanje v poznejših letih življenja- Ianusove smernice in priporočila za doseganje kakovosti*, bfi Steiermark, Graz, 2009.